

СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ СПОРІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ УНАСЛІДОК ПОШКОДЖЕННЯ ЧИ ВТРАТИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ЗБЕРІГАННЯ НА АВТОСТОЯНКАХ

Вирішено питання визначення належної судової юрисдикції спорів, що виникають унаслідок пошкодження чи втрати транспортних засобів під час їх зберігання на автостоянках. Із використанням традиційних розмежувальних критеріїв між компетенцією господарських та цивільних судів обґрунтовано висновок, що спори даної категорії справ мають розглядатися виключно за правилами цивільної юрисдикції.

Звернення до проблеми визначення судової юрисдикції спорів, що виникають унаслідок пошкодження чи втрати транспортних засобів під час зберігання на автостоянках, зумовлено існуванням у правозастосовній практиці суперечливих підходів при встановленні належної юрисдикції спорів, в яких поклажадодавцями виступають фізичні особи-підприємці чи юридичні особи. Як відомо, правильне визначення судової юрисдикції (підвідомчості) дає змогу встановити, який саме суд у системі судів загальної юрисдикції компетентний розглянути і вирішити спір про право чи іншу правову вимогу. При цьому залежно від спеціалізації кожного з даних судів підвідомча певна категорія справ: цивільні, господарські, кримінальні чи адміністративні справи.

Метою даної статті є з'ясування належної судової юрисдикції спорів, що виникають унаслідок пошкодження чи втрати транспортних засобів під час їх зберігання на автостоянках. Це зумовлено тим, що у судовій практиці часто виникають випадки, коли одну й ту саму справу за певними ознаками може бути віднесено як до цивільної, так і господарської юрисдикції, внаслідок чого виникає таке явище, як конкуренція юрисдикцій. Йдеться, зокрема, про спори, у яких склад учасників відповідає вимогам господарського судочинства, однак правовідносини за своїм змістом не є господарськими [1, с. 12–13].

Питанням формулювання судової юрисдикції та визначення справ, на які може поширюватися той чи інший її вид, приділялось чимало уваги в літературних та наукових джерелах [1, с. 10; 2, с. 43; 3; 4; 5]. Проте численні приклади з практики застосування процесуального законодавства свідчать, що питання про встановлення

ефективного механізму розподілу повноважень між судовими органами щодо розгляду окремих категорій справ не втрачає своєї актуальності і продовжує активно обговорюватись ученими, юристами-практиками та суддями. Особливої актуальності вирішення цього питання набуває в контексті оновлення процесуального законодавства, пошуку єдиного уніфікованого підходу до встановлення належних критеріїв розподілу правових спорів між цивільною та господарською юрисдикціями, основних чинників, які об'єднують певні категорії справ у межах відповідної судової юрисдикції. Як слушно відмічено О. Пасенюком, юрисдикційні колізії між цивільною та господарською процесуальними формами виникають через спорідненість предметів цивільного та господарського правового регулювання. До того ж, обидві галузі права є приватними [3].

Традиційно як основні розмежувальні критерії між компетенцією господарських та цивільних судів називають характер спірних правовідносин (предметний критерій) та суб'єктний склад учасників спору (суб'єктний критерій). Згідно зі ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) судова цивільна юрисдикція поширюється на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства [6]. Отже, судова цивільна юрисдикція поширюється на правовідносини, які мають переважно приватно-правовий цивільний (у широкому розумінні) характер. За правилами господарського судочинства

чинства розглядаються справи, що визначені в ст. 12 Господарського процесуального кодексу України [7]. Зазначені норми цивільного процесуального та господарського процесуального законодавства саме й указують на предметний критерій, тобто на підвідомчість спору конкретному суду залежно від характеру відповідних спірних правовідносин. Відмежування судової господарської юрисдикції від цивільної за суб'єктним складом учасників спору залежить від статусу даних учасників, тобто від того, чи є вони суб'єктами підприємницької діяльності. Проте навіть наявність статусу підприємця в однієї чи обох сторін спору не може безумовно свідчити про господарську юрисдикцію, оскільки має враховуватися й інший критерій – характер спірних правовідносин.

Однак, як свідчить правозастосовна практика, суди при визначенні належної юрисдикції відповідного спору перевагу віддають статусу учасників спору і практично не враховують характер спірних правовідносин між ними. Це безпосередньо стосується і спорів, пов'язаних із порушенням чи невиконанням сторонами договору зберігання транспортних засобів. Оскільки договір зберігання транспортних засобів має публічний характер (крім договорів, у яких зберігачами виступають гаражно-будівельні чи гаражні кооперативи, а також непідприємницькі організації), зберігачем переважно виступає суб'єкт підприємницької діяльності. Поклажодавцями за даним договором здебільшого виступають фізичні особи, які задовольняють власні потреби у забезпеченні схоронності їхнього майна. Проте практиці відомі випадки, коли транспортний засіб передавався на зберігання уповноваженою особою юридичної особи або фізичною особою-підприємцем. При виникненні спору з приводу зберігання більшість таких поклажодавців зверталися з позовами до господарського суду, спираючись на свій статус підприємця. Між тим учасники спору не враховували істотну для визначення юрисдикційної належності обставину – спір має стосуватися їх господарської діяльності, а спірні господарські відносини мають безпосередньо стосуватися протилежного учасника спору. Однак навряд чи можна говорити про виникнення певних господарських відносин між зберігачем та поклажодавцем при укладенні договору зберігання автотранспортного засобу. Суто цивілістичні відносини не можуть трансформуватися в господарські винятково на підставі того, що обидві сторони даного договору мають статус суб'єкта підпри-

ємницької діяльності. Більше того, зберігача зазвичай не цікавить статус поклажодавця – юридична чи фізична особа, підприємець чи ні. Враховуючи, що діяльність зі зберігання транспортних засобів спрямована на забезпечення їх схоронності, на досягнення цієї мети ніяк не може впливати певний статус поклажодавця. Та й відмовитися від укладення публічного договору зберігання зберігач може тільки у разі відсутності в нього можливості надати таку послугу. Хоча слід відмітити, що при виникненні спорів із приводу пошкодження чи втрати транспортних засобів зберігачі намагаються використати становище «поклажодавець – громадянин – споживач» у власних інтересах, щоб затягти розгляд справи або й взагалі звільнитися від відповідальності.

Зазначена вище обставина (а саме наявність господарських відносин між учасниками спору) не враховується власне і господарськими судами, коли вони приймають подібні позови до свого провадження. Зокрема, досить суперечливими вважаємо міркування судів при встановленні належної юрисдикції спорів, у яких поклажодавцями виступають фізичні особи-підприємці чи юридичні особи. Так, при розгляді і подальшому перегляді однієї судової справи було встановлено, що позивач (поклажодавець), який пред'явив позов до господарського суду, укладаючи договір зберігання транспортного засобу, діяв не як суб'єкт підприємництва, а як фізична особа-непідприємець, що, звісно, й стало підставою для припинення провадження у справі у зв'язку з порушенням правил про юрисдикцію. При цьому суд обґрунтовано дійшов висновку про неможливість розгляду даної справи за правилами господарського судочинства не тільки з приводу того, що позивач не є суб'єктом підприємницької діяльності, а й зважаючи на те, що господарських відносин між позивачем та відповідачем не виникло [8].

Подібні спори неодноразово ставали предметом перегляду Вищого господарського суду України, однак мотиви ухвалених судових рішень дещо відрізнялися від попередньо наведеного [9; 10; 11; 12]. Наприклад, переглядаючи один із таких спорів, Вищий господарський суд не припинив провадження у справі, як цього вимагають норми процесуального законодавства, а передав справу на новий розгляд, знову ж таки до місцевого господарського суду. У процесі повторного розгляду даної справи кожне з наступних рішень було не менш неоднозначне та суперечливе. Так, як

бачимо із матеріалів справи, договір зберігання автотранспортного засобу був укладений між зберігачем і водієм автомобіля, що належав юридичній особі. Про це свідчила видана на ім'я водія квитанція про прийняття автомобіля на зберігання. Юридична особа як власник викраденого під час зберігання транспортного засобу пред'явила до господарського суду позов про відшкодування завданої шкоди. Місцевий господарський суд відмовив у задоволенні позовних вимог. Наступною інстанцією позов було задоволено частково. В результаті оскарження рішення апеляційного суду Вищий господарський суд дійшов висновку про законність і обґрунтованість рішення місцевого господарського суду та залишив його в силі. При цьому Вищий господарський суд здебільшого виходив із того, що зобов'язальні відносини зі зберігання виникли не між позивачем (юридичною особою) і відповідачем, а між фізичною особою (водієм) та відповідачем [12]. Отже, виходячи з міркувань суду, юридична особа не може пред'являти позовні вимоги до зберігача, оскільки зобов'язальних відносин між ними не існувало. З іншого боку, і фізична особа (водій), яка, укладаючи відповідний договір, діяла в інтересах юридичної особи, не має об'єктивних передумов для пред'явлення позову, оскільки не має процесуальної заінтересованості у вирішенні спору, бо, керуючись ст. 239 Цивільного кодексу України, правочин, учинений представником, створює, змінює та припиняє цивільні права і обов'язки для особи, яку представляють. Виникає безвихідна ситуація.

Наведені обставини підтверджують, що недоліки законодавчих приписів спричиняють різні підходи до розуміння, тлумачення та застосування цих положень як договірною, так і правозастосовною практикою. Правила зберігання транспортних засобів рівною мірою мають поширюватися як на фізичних, так і на юридичних осіб, що задовольняють власні потреби в забезпеченні схоронності належного їм

майна. Переглядаючи вказані справи, суд брав до уваги лише суб'єктний склад договору зберігання і не з'ясовував характер спірних відносин між сторонами. Між тим тільки в сукупності зазначені два елементи можуть служити підставою для відмежування компетенції господарських судів від судів цивільної юрисдикції. Сам же статус покладавця має значення не для визначення юрисдикції спору (бо має йтися лише про цивільну юрисдикцію), а для визначення належної сторони цивільного процесу. Якщо договір зберігання автотранспортних засобів між зберігачем і суб'єктом підприємницької діяльності (поклаждавцем) не передбачає наявності між ними підприємницьких відносин, говорити про господарську юрисдикцію спору, що виник із даного договору, немає ніяких підстав. На нашу думку, у даному разі такого покладавця слід прирівнювати до споживача, заінтересованого в забезпеченні схоронності свого майна.

Підсумовуючи, слід погодитися з думкою О. Пасенюка, що невиправданий акцент судових органів при визначенні юрисдикційної належності спору саме на суб'єктному складі його учасників може призводити до того, що й інші однорідні за своєю правовою природою правовідносини можуть бути віднесені до різних судових юрисдикцій. Тому не дивно, зауважує автор, що для позбавлення подібної юрисдикційної роздвоєності вітчизняний законодавець поступово відмовляється від цього критерію. Зокрема, він уже відсутній у положенні, що визначає цивільну юрисдикцію справ (ст. 15 ЦПК України) [3].

У перспективі вбачаємо, що таке положення законодавства буде сприйняте правозастосовною практикою, яка при вирішенні питання про юрисдикційну належність спору має насамперед враховувати не суб'єктний склад учасників спору, а характер спірних відносин між сторонами.

Список використаної літератури

1. Шадура Д. М. Цивільна юрисдикція : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне право» / Д. М. Шадура. – Х., 2008. – 20 с.
2. Цивільний процес : навч. посіб. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін. ; за ред. Ю. В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 293 с.
3. Пасенюк О. Розмежування видів судової юрисдикції [Електронний ресурс] / О. Пасенюк // Юридичний вісник України. – 2009. – № 21. – Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/ua/imp_sub.html?_m=publications&_t=rec&id=1069.
4. Бородін М. М. Узагальнення судової практики з питань визначення критеріїв відмежування цивільних, адміністративних та господарських справ [Електронний ресурс] / М. М. Бородін, О. М. Ситник // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2007. – № 4–5. – Режим доступу: <http://www.journal.yurprajintel.com.ua/2007/4-5/article05>.

5. Коломоєць Т. Проблеми правового розмежування адміністративної та господарської юрисдикції: аналіз передумов виникнення та можливі шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Т. Коломоєць, П. Лютіков // Право України. – 2009. – № 10. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-486.html>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
7. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
8. Справа № 12/212 від 02-07.09.2004 р. // Архів Господарського суду Полтавської області за 2004 р.
9. Постанова Вищого господарського суду України № 11/45 від 14 квіт. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_529335.html.
10. Постанова Вищого господарського суду України № 11/45 (14/114) від 16 лют. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_823440.html.
11. Постанова Вищого господарського суду України № 8/242-9/76 від 15 верес. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_683753.html.
12. Постанова Вищого господарського суду України № 8/242-9/76-15/449 від 12 жовт. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_1091357.html.

Надійшла до редколегії 01.02.2012

**БАТОЖСКАЯ А. В. СУДЕБНАЯ ЮРИСДИКЦИЯ СПОРОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ
ВСЛЕДСТВИЕ ПОВРЕЖДЕНИЯ ИЛИ УТРАТЫ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ ВО
ВРЕМЯ ИХ ХРАНЕНИЯ НА АВТОСТОЯНКАХ**

Рассмотрен вопрос определения надлежащей судебной юрисдикции споров, возникающих вследствие повреждения или утраты транспортных средств во время их хранения на автостоянках. С использованием традиционных разграничительных критериев между компетенцией хозяйственных и гражданских судов обоснован вывод, что споры данной категории дел должны рассматриваться исключительно по правилам гражданской юрисдикции.

**BATOZHSKA O. JURISDICTION OF DISPUTES ARISING OUT OF DAMAGE OR
LOSS OF VEHICLES DURING THEIR STORAGE IN A PARKING LOT**

The question of determination of the appropriate jurisdiction of disputes arising out of damage or loss of vehicles during their storage in a parking lot is reviewed. Using the traditional demarcation criteria between the competence of the economic and civil courts, the conclusion that disputes of this category of cases must be dealt with exclusively by the rules of the civil jurisdiction is grounded.